

Archiwum Państwowe w Białymstoku

Archiwum Państwowe w Białymstoku zostało powołane dekretem Ministra Oświaty z dnia 10 listopada 1950 r. (Dz.U. Min. Ośw. Nr 1, poz. I z 1951 r.). Realizacja tego zadania ciągnęła się prawie 2 lata. Brak było lokalu i wykwalifikowanej kadry. Swą działalność Archiwum rozpoczęło w kwietniu 1953 r. Prowizoryczne pomieszczenia umożliwiające jego funkcjonowanie mieściły się w tzw. „Łoży Masońskiej” przy ul. Kilińskiego 16, czyli w pomieszczeniach Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej.

Zasób Archiwum Państwowego w Białymstoku kształtował się powoli. Początkowo liczył tylko 55 mb akt ułożonych na półkach. Przyjęto ocalałe resztki akt wytworzonych w powiatach: Elk, Olecko i Gołdap. Następnie zaczęto gromadzić akta metrykalne gmin wyznania mojżeszowego i augsburskiego, księgi notarialne, materiały wytworzone przez Dyрекcję Lasów Państwowych w Białowieży z okresu międzywojennego, akta likwidowanego Państwowego Urzędu Repatriacyjnego oraz Powszechnej Organizacji „Służba Polsce”. W wyniku tych działań zbiory powiększyły się do 330 mb akt.

15 kwietnia 1960 Archiwum Państwowe przeniosło się do zabytkowego budynku przy Rynku Kościuszki 4, który zajmuje do chwili obecnej. Powstały wtedy możliwości systematycznego powiększania zasobu, a także skuteczniejszego jego zabezpieczania opracowywania i udostępniania. Zorganizowano pracownię naukową noszącą imię Jana Glinki, wybitnego i znanego badacza Podlasia. Powstały także pracownie: reprograficzna, introligatorska, a także biblioteka.

W latach 1963-1964 Archiwum otrzymało drogą rewindykacji z ZSRR akta różnych instytucji z XIX wieku. W latach 1968-1971 przejęto z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie akta urzędów z terenu byłych guberni łomżyńskiej i suwalskiej z lat 1867-1917, a także akta Kamery Wojny i Domen w Białymstoku – organu administracji pruskiej z lat 1795-1807. Zasób archiwum wzrastał także drogą systematycznego przejmowania poszczególnych instytucji.

W 1990 r. Archiwum Państwowe w Białymstoku przejęło akta byłego Archiwum Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białymstoku. Znajdują się tam akta komitetów wojewódzkich i powiatowych Polskiej Partii Robotniczej i Polskiej Partii Socjalistycznej z lat 1944-1948, Polskiej Zjednoczonej

Partii Robotniczej z lat 1948-1990, organizacji młodzieżowych.

W chwili obecnej Archiwum prowadzi działalność na podstawie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach z 14 lipca 1983 r. (Dz.U. Nr 38, poz. 173 z późn. zm.) jako Archiwum Państwowe w Białymstoku z Oddziałem w Łomży.

ZASÓB

Strukturę organizacyjną Archiwum tworzą właściwe komórki merytoryczne – Oddziały: Opracowania, Nadzoru Archiwalnego oraz Ewidencji, Informacji i Udostępniania. Pracownicy wymienionych Oddziałów zajmują się materiałami archiwalnymi na kolejnych etapach drogi od aktotwórcy do użytkownika.

Aktualnie zasób białostockiego Archiwum składa się z 1,5 tys. zespołów akt i zbiorów liczących ponad 166 tys. jednostek archiwalnych, co stanowi 1843 metry bieżące akt. Obejmuje materiały od początku XVII w. do czasów najnowszych. Najstarszy dokument pochodzi z 1640 r. Jest to Księga grodzka drohicka. Na szczególną uwagę zasługują akta: Kamery i Wojny i Domen z lat 1795-1807, Starszego Notariusza Sądu Okręgowego w Grodnie z lat 1883-1914 (ze względu na specyficzny ustrój urzędu i dokumentację jest to zespół unikalny w zasobie archiwów państwowych w Polsce) oraz urzędów administracji państwowej guberni łomżyńskiej, Urzędu Wojewódzkiego Białostockiego z lat 1920-1939, Urzędu Wojewódzkiego Białostockiego z lat 1944-1950.

Archiwum przechowuje akta administracji państwowej ogólnej i specjalnej, administracji samorządowej, wymiaru sprawiedliwości, notarialne i metrykalne, akta miast i gmin, instytucji finansowych, organizacji spółdzielczych i społecznych, stowarzyszeń i partii politycznych, a także zakładów przemysłowych. Do specyfiki zasobu należy także niemal zupełny brak materiałów wytworzonych przez kolejne władze okupacyjne: radzieckie i niemieckie w okresie II wojny światowej. W naszym zasobie znajdują się także zbiory kartograficzne i fotograficzne. Archiwum posiada również zbiory mikrofilmów, długości liczącej ponad 2700 m.

Archiwum sprawuje nadzór nad 188 jednostkami organizacyjnymi. W ramach

nadzoru kontroluje archiwa zakładowe, wydaje zezwolenia na niszczenie dokumentacji nierachiwalnej, opiniuje przepisy kancelaryjne, szkoli personel archiwów zakładowych.

Zasób Archiwum udostępniany jest w Pracowni Naukowej czynnej codziennie (oprócz sobót) w godzinach od 8 do 15, w oparciu o Zarządzenie nr 4 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 18 maja 2000 r. w sprawie organizacji udostępniania materiałów archiwalnych w archiwach państwowych. W świetle przytoczonego Zarządzenia archiwa państwowe udostępniają materiały archiwalne osobom fizycznym lub prawnym, organizacjom społecznym, organom państwowym i samorządowym oraz jednostkom organizacyjnym nie posiadającym osobowości prawnej. Osoby fizyczne korzystają z materiałów we własnym imieniu lub charakterze upoważnionych pełnomocników podmiotów prawnych. Użytkownicy mają do dyspozycji dostępne pomoce archiwalne (dostęp do pomocy może być wyjątkowo ograniczony ze względu na przeszkody prawne, przede wszystkim w zakresie ochrony informacji niejawnych, danych osobowych, lub dóbr osobistych.), mogą również zamawiać odpłatne reprodukcje.

Jako urząd wiary publicznej Archiwum wydaje w oparciu o posiadane akta odpisy dokumentów i zaświadczenia. Pracownicy wykonują liczne poszukiwania majątkowe, genealogiczne, odszkodowawcze na rzecz instytucji oraz osób prywatnych z kraju i zagranicy (m.in. za represje ze strony władz komunistycznych). Niestety brak jest w naszym zasobie dokumentacji niemieckich władz okupacyjnych, co uniemożliwia wystawianie poświadczeń osobom, które ubiegają się o odszkodowania za prace przymusowe w czasie II wojny światowej, w ramach Fundacji „Pojednanie”. Zainteresowanym osobom udzielane są (w miarę możliwości) informacje dotyczące rozmieszczenia dokumentacji zlikwidowanych instytucji

Pracownicy Archiwum biorą czynny udział w życiu w życiu naukowym regionu. Są autorami referatów oraz artykułów w pracach zbiorowych dotyczących Białostoczczyzny. Od kilku kolejnych lat Archiwum współorganizuje z Naczelną Dyrekcją Archiwów Państwowych w Warszawie, Białostockim Towarzystwem Naukowym, Instytutem Historii Uniwersytetu w Białymstoku i Archiwum Państwowym w Suwałkach międzynarodowe konferencje naukowe poświęcone

archiwaliom, na których wyniki swych badań wymieniają archiwiści i historycy z Polski, Białorusi, Litwy i Łotwy .